

Әскәран уезин көрүнүшү.

мөркөз. Степанакерттан 17 км ш.-да, Жейлах—Лачын—Нахчыван шоссе жолу кезириде, Гяргар чыгышын ш.-сабилда, Гарабаг селинелинин ш.-сабилда, Ә. 783 (1979), Шараб-сирт ва пиза 2-длары, орта мектеб, китепкана, кинотеатр, ушаг багчасы, диспансер, тибб ва багтар монтасеси, рабита ш.-беси, 18 эсра анд гала нар (бак. Әскәран галасы).

ӘСКӘРАН ГАЛАСЫ—Азәрб.ССР Әскәран (ДГМВ) р-нунун Әскәран гас.-иде, Гяргар чыгышын сав ва сол сабилларында 18 эсра анд гала. Гарабаг

ханн Панаһали хан тикдирмишдир. Ики истеккамдан ибаратдыр. Чај дашында тикленишдир. Саг сабилдаки гала бүрчүлү икигат даш диварлардан ибаратдыр; сол сабилдаки гала дөрд-күнч бүрчүлдүр. Диварларынын галымыгы 2—3 м-дир. Русия—Иран муһарибеси заманы (1804—13) Русия гошунларынын дүшөркөси Ә.г. жахынлыгында иди. 1810 илде Русия ила Иран арасында сүлһ дамыштары Ә.г.-и-да апарылмышдыр.

Әд.: Пахомов Е. А., Аскеран (ранваланы дровней крепости). Известия Албанистариа, 1926, № 2; Ибрагим-бейли Ж. М., Россия и Азербайджан в первой трети XIX века, М., 1969.

ӘСКӘРАН РАЈОНУ (1978 илдег Степанакерт рајону)—Азәрб. ССР-да (ДГМВ) инаибати р.-и. 1930 илде тошкөл едилмишдир. Саһ. 920 км², Ә. 19,7 миң (1979, 17 январ). Р-ида 1 фәһла гас., 33 канд вар (1979). Мәркөз Әскәран фәһла гас.-дир.

Төбнөг, Сөтнөг, эсасин, даглыгдыр. Әразиния г. сарбади боју Гарабаг селинели узашыр. Селинелини Гарабаг ва Мил дүзлөрине төрөф алчалан ш. јаначлары дрич чај даразери ила парчаламыш ва еронин даг голлары

эмәлө калмышдыр. Ән јуксак зирволери: Гягалала (2843 м) ва Гыргыга (2827 м), Әразиде Јура, Табашер, дагарасы чөккөклөрдө ва дагөтөји дүзөнкөклөрдө Антропोजен чөкүнтүлери јайылмышдыр. Фајдалы газынтылары: кил, чагыл, гум, килличө ва с. Иглин чөк јерде гышы тураг кечөн мулјам истикит (јуксак даглыгта сојугдуур). Орта темп-р январда—1-ден 1°С-ја гөдөр, июлда 22—24°С-дир. Идлик јагынты 300—700 мм-дир. Чајлары Кур ва тисмон Араз һөвөлөрини анддыр. Әсас чајы Гяргардыр. Гяһөји даг-мөшө, даг-чөмөн ва чимли даг-чөмөн торпагы јайылмышдыр. Әразиния тегр. 40%-и мөшөди (палма, фыстыг ва с.). Јуксак даглыг саһәлар субали ва али чөмөнлери ила ортулдүр. Алчаг даглыг ва дагөтөји саһәларда гырыммыш мөшөлөрин јеринде чөмөнлөр ва ксерофит коллугтар вар. Һөвөлөлөри: ајм, вашаг, мөшө пөшији, сүлөсјин, чанкавар, тјүкү ва с. Гушлардан көклик, көјөрчөи ва с. вар.

Әһали. Орта сыхлыг 1 км²-де 21 кишилер (1979). Канд өһалиси 96%-дир. Ири јашамыш мөнтөгалары Әскәран фәһла гас., Баллычө, Норакуг, Храморг, Дашбулаг, Чанагчы, Ханабад кандлөридир.

Әскәран рајону. 1. Әскәран гасәбеси. 1 №-ли мөктебни бинасы. 2. Гаһабөз колхозу идаре һөјәткини бинасы. 3. Пиза заводунун сөклөринде бири. 4. Норакуг канда. Дөвүзчүлүг комплексинде.

Төсөрүфат. Әр. ДГМВ-нин мүһүн к. т. р-нудур. Һөвәндарлыг, үзүмчүдүк ва тахмычлыг эсас јер түтур. Р-ида 11 к.-э, 6 с.-э вар. К. т. -на зарарлы торпаглар 46,6 һа-дир (1978). Буһун 19,0 миң һа-ы шун јери, 3,2 миң һа-ы чөкјалик биткилер, 1,4 миң һа-ы дичө-чө јојлулуш торпаглар, 23,0 миң һа-ы бичөнөк ва отлаглардыр. Суварылан торпаглар 3,7 миң һа-дир (1978), 17,0 миң һа-ы киши саһөсинин 60%-инде дичли ва дичли пахлалы биткилер (эсасин, буғда, арпа), 4%-инде картоф ва төрөүз-бөстә биткилери, 36%-инде эсе јем биткилери икилер. К.-э ва с.-э-ларда үзүмчүлөрин саһөси 1965 илде 533 һа-дан 1978 илде 2,3 миң һа-а чатдырылмышдыр. 1978 илде 17,8 миң ти тахыл, 6,8 миң ти үзүм јыгылмышдыр. Р-ида мејө јетишдирилер. Һөвәндарлыг үчүн мөкжөн јем базасы јарадылмышдыр. Р-ида арчылыг ва бараначылыгта да мөшгүл олунур. К.-э ва с.-э-ларда 14,9 миң гарамал (о чурладан 4,1 миң ирик ва чөмөш), 26,8 миң гојун, 18,3 миң доһуэ, 88 миң гуш, 3,4 миң ары андасы вар (1978). Соһәјеси эсасин, к. т. мөһсулларыны е-мал едир. Р-ида шараб ва пиза 2-длары, мөшиит хидмати комбинаты вар. Р-иун өһалисиндеи Жейлах—Нахчыван, Фүзүли—Мардакерт шоссе јоллары Жейлах—Степанакерт д. ј. кечир.

Мөдөн гуручулуг ва саһија. Р-ида 10 мөкжабаглар ушаг мөһсөсөс вар. 1 ибтидаи, 16 сәккизилик ва 13 орта мөктебде 4108 шакирд тәхсил алыр (1977/78). 36 китепкана, 13 мөдөнјет өси, 31 клуб, 37 кинотеатр фаилијет көстөрир (1978). АКП Әскәран р-и Комит.-и ва Р-и Халг Депутатлары Советини органы «Кяркөр Дрош» («Гырмазы бајраг», ермөни дилинде) газети 1978 илдин кәбир олунур. Һәзин илдин јерли радио верилешилари апарыр. Р-ида телевија верилешиларина бахырлар. Әр.-ида 80 чарпачылыг 4 хөстөкана мөһсөсөс, 28 фөлдшер-мама мөнтөгеси, санитария епидемиоложи

Әскәран рајону. 1. Әскәран гасәбеси. 1 №-ли мөктебни бинасы. 2. Гаһабөз колхозу идаре һөјәткини бинасы. 3. Пиза заводунун сөклөринде бири. 4. Норакуг канда. Дөвүзчүлүг комплексинде.

ст., 10 һәким, 130 орта тибб ишчиси вар (1978, январ).

«ӘСКӘРАНЫ»—Азәрб. халг раге мелодијасы. Рагсин ады Әскәран гласынын ады ила баглыдыр. «Ә.» кәчлөр төрөфинде, алдын, тојда, балрам шөһликтеринде тәж, гоша ва ја дөста ила фәһла олунур. Мусиги өлчүсү 6/8 (3/4), темп чөлд, мөгам эсасы растдыр. **ӘСКӘРИ**—Азәрб.-ын гәдик сүфра үзүмү сорту. Танаји орта күчлү бој атыр; килеси јашыл-сарымтал ранкада олур. Векетасја дөүрү Нах.МССР-да 150 күлдүр. Ширәкәдә 22—23% шөкөр, 2,9—3,7 г/л гурашу вар. Сентјабр-и аввалында јетишир. Һа-дан 80 с мөһсул јыгылдыр. Нах.МССР-да (гурутмаг үчүн), Аберонда ва Кур-Араз овалыгында экилер. Ә.-дөн јуксәкәјфјјәтл кишиши һазырлар.

ӘСКӘРОВ Бәһрам Мөһрали оғлу (д. 5.10.1933, Товуз р-нунун Әһнабад к.)—совет физики. Физика-ријалијат е.д. (1971), проф. (1972), Азәрб.ССР Дөвләт мөүкафаты лауреаты (1974). 1972 илдин Сов.ИКП үзүв. 1971 илдин АДУ-нун бөрк чисилар физика кафедрасынын мүдиридир. Тәдгигатлары јарымкөчирчиләрдө ва назик төбәгаларда кинетик ефектлерин изаирәксинә ва јарымкөчирчиләрдө көчүрә һадисәләрини анддыр. Совет физики А. И. Аксәлила бирликде илк дөфә јарымкөчирчиләрдө ва металларда термомангит ефектлерини квант изаирәксини вермишдир (1960). Јуксакитәсәсми кадрларыни һазырламасында мөдәтти вар.

Өсәрләри: Теория везеиной переноса в полупроводниках, В., 1963; Кинетические эффекты в полупроводниках, Л., 1970.

ӘСКӘРОВ Гушадр Губад оғлу (5.7.1909, илдин Чәһилбад р-нунун Алар к.—15.7.1972, Чәһилбад ш.)—Социалист Әмәји Гәһрәманы (1949), 1938 илдин Сов.ИКП үзүв. Илдики Вагиф ад. с-зун сәдри, Чәһилбад р-и партија комитетинде ва башга төсөрүфат. совет идарәлеринде (1942—72) ишләмишдир. 1948 илде тахмычлыг саһәсинде јуксак әмәк көстөрмиләринә инал олмушдур.

ӘСКӘРОВ Кәраф Мүрсал оғлу (1899, Шуша—феврал, 1921, Корус)—Азәрб.-да Совет һакимијәти уғрунда фәал мүбариз. 1919 илдин Сов.ИКП үзүв. Зәнкәүр газасында кхали итгилаби фәалијат көстөрмиш, Азәрб.-да Совет һакимијәтинин галәбөсиндән сонра Шуша Газа Итгилаб Комитетинин үзүв, Нахчыван Халг Комиссарлары Советинин сәдри олмушдур. 1921 илдин февралында Јерезанда дашнакларын әкс-итгилаби тәјами заманы Ермәнистан коммунистлары ила бирликде һәб едилмиш ва Корусда көшнәсәсине өлдүрүлмушдур.

ӘСКӘРОВ Мәмәд Һәсән оғлу (д. 25.12.1918, илдин Чәһлфә р-нунун Јаҷмы к.)—Социалист Әмәји Гәһрәманы (1973). К. т. етмлери һанназиди (1968). 1945 илдин Сов.ИКП үзүв. МТС директору, Борда р-и Халг Депутатлары Совети Ичраијә Комитетинин сәдри (1944—58), Нах.МССР Назирлар Советинин сәдри, Агдаш к. т. истексалат иларосинин раиси, АКП Агчабәли р-и Комитетинин биринчи катиби, Азәрб. ССР јуксак сәмәк изаиринин мүваһини, АКП Шовәдәр р-и Комитетинин биринчи катиби (1959—1977) вәзифә

ләринде ишләмишдир. 1977 илдин декабрыдан Азәрб. ССР к. т. назирдир. 1960 илдин АКП МК үзүмдүр. Сов.ИКП 22, 24—25-чи ва АКП 21—29-чу гурулгәјарынын мүнајидәси, ССРИ Али Советинин (6-чы чагырыш) депутат олмуш, Азәрб.ССР Али Советинин (4. 7. 9-чу чагырыш) депутатыдыр. 4 дөфә Ленин ордени, 2 Гырмазы Әмәк Вајрагы ордени ва медалларда тәттиф едилмишдир.

ӘСКӘРОВ Нәсулла Әскәрали оғлу (1887, Бақы жахынлыгында Нарларан к.—1941)—Азәрб.-да Совет һакимијәти уғрунда мүбариз. 1919 илдин Сов.ИКП үзүв. Бақы кинәзәјасынын битирдикән сонра муаллимлик етмишдир (1913—14). Ә. 1915 илде Харков ун-тинин тибб факултәсинде охшаркан онгилаби Бараката гошулушу, Харковда болшевик «Һүнәт» тәшкилаты шө-бөсинин јарадылмасында (1919) јахындан иштирак етмиш ва шө-бөсини мөһсул кәтәби сечкилмишдир. РК(б)П МК јангыла мөүстәһан комитетләринин Маркәли Бүросунда (Москва) ишләмишдир. Азәрб.-да Совет һакимијәтинин галәбөсиндән сонра Ләнкәран сәбијә шө-бөсинин мүдирин, (1920—22), Азәрб.ССР Али Мөһкәмәсинин сәдри (1923—28), совракы иләрде Азәрб. МНК катиби, Азәрб.ССР Али мөһкәмәси сәдринин муаһини, респ. вәзиләр коллегиясынын сәдри ва с. вәзифәларде чалышмышдыр.

ӘСКӘРОВА Мүһәввәр Мөһбәли гызмы (д. 6.3.1914, илдин Чүлфә р-нунун Кырна к.)—Социалист Әмәји Гәһрәманы (1948), 1947 илдин Сов.ИКП үзүв. В. И. Ленин ад. к.-да колхозчу ва мөнтөгаларын (1938—68) ишләмишдир. 1947 илде үзүмчүлүк саһәсинде јуксак әмәк көстөрмиләринә инал олмушдур. 1968 илдин Иттифак әһаннјәтл фәрд иенсијачыдыр.

ӘСКӘРОВА Роза Гасым гызмы (д. 15.8.1929, Нах. МССР, илдики Бабәк р-нунун Гаһаб к.)—совет ботаники. Биоложија е.д. (1979), 1959 илдин Сов.ИКП үзүв. 1949 илдин Азәрб.ССР ЕА-нын Ботаника Институда етми катиб, 1956 илдин баш етми ишчилер. Палинология уәре ила дөфә респ.-да мүксир биткиләрини тоз-чүтләринин морфоложијасы (палиноморфоложија) ва онун систематика тәтбиби (палиносистематика) ила мөшгүл олмушдур. Касмикөчиләр јарымфәсилкисинин палинологиясынын өвринишдир.

Өсәрләри: Флора Азербайджана, т. 7—8, В., 1939—61 (соавтору Палинология тибби Сиченова (Соприная), Тулду III Международной палинологической конференции, Л., 1973.

ӘСКӘРОВА Сәһнәт Мәмәд гызмы (д. 13.12.1930, илдики Хәиләр р-нунун Зияјалы к.)—Социалист Әмәји Гәһрәманы (1949), 1958 илдин Сов.ИКП үзүмчү. Зияјалы к.-зунда мөнтөгаларын (1947—63) өлмүшдур. 1963 илдин АКП-нин биткичилик кафедрасында лаборант ишләди. 1948 илде пәшбәгчылыг саһәсинде јуксак әмәк көстөрмиләринә инал олмушдур.

ӘСКИНАС—рус катгаз нулувун—аг-сигнасылан әзәрб.-ча ады; илк дөфә 1769 илде II Јекатеринанын дөвүрүнде бураһылмышдыр. О бураһылмасынын сабөби биләвәсита Туркјә ила муһариба иди. Ә. емиссиясынын артычасы, хуусуиә һәрби мөһсәләр ва заджан торпаг саһиблијинин сахлаынасмы ила алағатар һәрчләрини артычасы Ә.-ин алағөтәдән дүшәсәсине сәбөб олду. I Никөләј дөвүрүнде пул системи эсасты сурөтдә дүшәдирилди, күмүш монетамал муајин олуду. 1849 илдин Ә. лөгә едилди.

ӘСЛ ГУРБАГАЛАР (Ranidae)—гуруүгсүз амфибијалар фәсиләси. Чөмүби

Әсл гурбагалар: 1—Сибир гурбагасы (Rana sibirica); 2—оғ гурбагасы (Rana temporaria); 3—4—галәкәсифтер гурбага (Rana terrestris), јуварыда ерөји тој либасында; 5—көл гурбагасы (Rana ridibunda); 6—көлчөчө гурбагасы (Rana esculenta).

(бах Эскэран галасы).

ЭСКЭРАН ГАЛАСЫ—Азэрб.ССР Эскэран (ДГМВ) р-нунун Эскэран гэс.-ндэ, Гаргар чаынын сағ вэ сол саһиллэриндэ 18 эсрэ аид гала. Гарабағ

ханы Пэн аһэли хан тикдирмишдир. Ики истеккамдан ибарэтдир. Чај дашындан тикилмишдир. Сағ саһилдэки гала бүрчлү икигат даш диварлардан ибарэтдир; сол саһилдэки гала дөрдкүнч бүрчлүдүр. Диварларынын галынлыгы 2—3 м-дир. Русија—Иран мүһарибэси заманы (1804—13) Русија гошунларынын дүшэркэси Ә.г. јахынлыгында иди. 1810 илдэ Русија илэ Иран арасында сүлһ данышыглары Ә.г.-н-да апарылмышдыр.

Әд.: Пахомов Е. А., Аскеран (развалины древней крепости), Известия Азкомстариса, 1926, № 2; Ибрагимбејли Х. М., Россия и Азербайджан в первой трети XIX века, М., 1969.

ЭСКЭРАН РАЈОНУ (1978 илэдэк Степанакерт рајону)—Азэрб. ССР-дэ (ДГМВ) инзибати р-н. 1930 илдэ тәшкил едилмишдир. Саһ. 920 км². Әһ. 19,7 мин (1979, 17 январ). Р-нда 1 фәһлэ гэс., 53 кәнд вар (1979). Мәркәзи Эскэран фәһлэ гэс.-дир.

Тәбиәт. Сәтһи, әсасән, дағлыгдыр. Әразинин г. сәрһәди боју Гарабағ сил-

ACE

